

## Kernontwapening: nog steeds 'werk in uitvoering'

### De rol van katholiek sociaal denken en Pax Christi International

Dat er nog steeds meer dan 14.575 kernwapens<sup>i</sup> zijn, in handen van enkele landen, is de grootste morele uitdaging van onze tijd. De katholieke kerk heeft hierin vanaf het begin in 1943 een kritische houding aangenomen door het mogelijk gewelddadig gebruik van kernenergie aan te kaarten. Middenin de Koude Oorlog (1982) nam de Heilige Stoel het standpunt in van het voorwaardelijk aanvaarden van nucleaire afschrikking. De huidige kerkelijke leer sinds 2014 veroordeelt het bezit en het dreigen met gebruik van kernwapens. Nucleaire afschrikking wordt beschouwd als illegaal en immoreel. Dit laatste is altijd het standpunt geweest van Pax Christi International.

*Deze beschouwing over kernontwapening is geschreven in de context van de plannen van paus Franciscus om in november 2019 een pastoraal bezoek aan Japan te brengen. Dat wordt het eerste pauselijk bezoek na dat van Joannes Paulus II bijna veertig jaar geleden. Pax Christi International houdt zijn wereldvergadering in Hiroshima (Japan) in mei 2020. Die bijeenkomst zal in belangrijke mate focussen op kernontwapening.*

#### **Katholiek sociaal denken als raamwerk**

Het katholiek sociaal denken (KSD) biedt een kritisch kader voor het zoeken van waarden en normen en om bij te dragen aan rechtvaardigheid, vrede en zorg voor de Schepping. Kerken hebben altijd de opdracht gehad om de tekenen van de tijd te bestuderen en ze te interpreteren in het licht van het evangelie. Het sociale gedachtegoed van de Kerk dat zich gedurende decennia heeft ontwikkeld, biedt een haast onuitputtelijke rijkdom aan referentiepunten voor vredeswerk. In het bijzonder wat betreft de vier meest prominente (internationale) aandachtsgebieden: vrede/veiligheid, mensenrechten, ontwikkeling en milieu. Het internationaal recht en in het bijzonder het internationaal humanitair recht zijn van toepassing binnen een breder politiek kader.

Een vaste opdracht in het voortdurende vredeswerk van Pax Christi International is de doelstelling van volledige kernontwapening of 'global zero'. Onze wereld werd geconfronteerd met het gebruik van kernwapens in Hiroshima en Nagasaki op 6 en 9 augustus 1945. Sindsdien is de wapenwedloop, met ups en downs, niet opgehouden. Op dit ogenblik is de modernisering van het kernwapenarsenaal een prioriteit voor kernwapenlanden.

Pax Christi International en in het bijzonder de nationale afdelingen zijn steeds actief geweest in het kader van de wereldwijde beweging voor kernontwapening. Advocacy en campagnes werden uitgevoerd, meestal binnen nationale en internationale coalities, naar nationale overheden en internationale overheidsorganisaties zoals de VN toe, maar ook richting de Heilige Stoel en het Vaticaan als één van de 193 soevereine staten. Het Vaticaan heeft een diplomatieke vertegenwoordiging in de meeste landen en apostolische missies bij multilaterale organisaties.<sup>ii</sup> Dat houdt in dat de overwegingen van de Heilige Stoel ook in de context van het internationaal (humanitair) recht geformuleerd worden. De Heilige Stoel heeft gewaarschuwd voor het groeiende gevaar van kernwapens voor de mensheid. Pax Christi International heeft het denken en het onderricht van de Heilige Stoel over kernwapens de afgelopen decennia gemonitord en beïnvloed.

## **Pauselijke vredesgetuigenissen**

Hedendaagse pausen hebben steeds het belang van collectieve verantwoordelijkheid vooropgesteld als deel van de oplossing voor het tot stand brengen van een kernwapenvrije wereld. De zorg voor vrede en ontwapening is deel geworden van het sociale onderricht.

Sinds de Tweede Wereldoorlog hebben alle pausen consequent opgeroepen om deze duivelse oorlogsinstrumenten te vernietigen, omdat ze een vals gevoel van veiligheid creëren en wantrouwen en spanningen veroorzaken. Het pauselijk opkomen voor vrede ondersteunt een kernwapenvrije wereld. De bijdragen van alle recente pausen aan de bevrijding van deze door de mens gecreëerde existentiële bedreiging hebben steeds de nadruk gelegd op het morele kwaad dat kernwapens zijn.

Op basis van wetenschappelijke informatie drong de Heilige Stoel er al in de jaren 50 van de vorige eeuw op aan om het testen en gebruiken van kernwapens te stoppen. Alle massavernietigingswapens in de context van eventuele ABC-oorlogen (atoom-, bacteriologische en chemische oorlogen) werden veroordeeld. Het Vaticaan pleitte voor internationale verdragen om ABC-wapens uit te bannen.

De Magna Charta van Pax Christi International is de Encycliek *Pacem in Terris* (Vrede op Aarde) van 11 april 1963<sup>iii</sup>, een paar maanden na de Cuba-crisis van oktober 1962.<sup>iv</sup> Dit was de eerste encycliek die aan alle mensen van goede wil gericht was. Paus Joannes XXIII riep op om kernwapens uit te bannen en noemde daarvoor meerdere redenen: (1) de problematische mogelijkheid van accidenteel gebruik; (2) de kosten van een wapenwedloop terwijl armoede in de wereld voortduurt; (3) de veroordeling van wat wordt omschreven als de misplaatste idee dat een machtsevenwicht van wapens positieve vrede kan bewerkstelligen, en dat zulks een plausibele rechtvaardiging zou zijn voor het verwerven van atoomwapens; en (4) het angstklimaat dat kernwapens met zich meebrengen. Encyclieken zijn de meest directieve vormen van onderricht door de Bisschop van Rome.

De totale vernietiging van kernwapens wordt vermeld in *Gaudium et Spes*, de Pastorale Constitutie over de Moderne Wereld van 7 december 1965.<sup>v</sup> De kernwapenwedloop is een volstrekt verraderlijke valkuil voor de mensheid en één die de armen op onaantvaardbare wijze kwetst. De immense middelen die aan kernwapens besteed worden zouden inderdaad beter uitgegeven worden aan de implementatie en het bereiken van wat we vandaag de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen<sup>vi</sup> noemen, in het bijzonder de uitroeiing van extreme armoede en honger, essentiële factoren van instabiliteit in onze wereld.

Paus Paulus VI schreef de encycliek *Populorum Progressio* op 26 maart 1967.<sup>vii</sup> Deze ging over de dringende nood aan integrale menselijke ontwikkeling als antwoord op zowel rechtstreeks als structureel geweld. Hij drong er bij regeringen op aan om te werken aan het uitbannen van alle massavernietigingswapens.

## **Grenzen aan nucleaire afschrikking**

Tijdens de Koude Oorlog stemde de Heilige Stoel beperkt in met de militaire strategie van nucleaire afschrikking onder de strikte voorwaarde dat dit zou leiden tot ontwapeningsmaatregelen. In een Boodschap aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 7 juni 1982,<sup>viii</sup> zag paus Joannes Paulus II nucleaire afschrikking als in tijd zeer beperkt. Hij vond ook dat het moest leiden tot kernontwapening, wat uiteindelijk niet gebeurd is. De machtigste landen zijn integendeel doorgeslagen met steunen op nucleaire afschrikking en zijn ondertussen ook begonnen met de modernisering van hun kernwapenarsenaal.

Tijdens de Koude Oorlog deden de meeste Pax Christi-afdelingen er alles aan om hun bisschoppenconferentie te beïnvloeden. Dat resulteerde in herderlijke brieven van de bisschoppen over oorlog en vrede, in het bijzonder over kernontwapening. Kernontwapening kwam hoog op de agenda van de meeste politici en de internationale vredesbeweging, met inbegrip van Pax Christi International, en bleek in staat om brede lagen van de bevolking te mobiliseren voor ontwapening. Die periode staat in sterk

contrast met vandaag. Velen zijn de mening toegedaan dat een kernwapen als het ware tot de inboedel behoort!

Paus Joannes Paulus II wees bij meerdere gelegenheden op het belang van non-proliferatie van kernwapens en een totaal verbod op kernproeven door effectieve en bindende internationale overeenkomsten. Het Non-Proliferatie Verdrag<sup>ix</sup> is binnenkort vijftig jaar oud, maar er hebben nog steeds geen alomvattende onderhandelingen voor kernontwapening plaatsgevonden. Het tegendeel is waar: verschillende kernwapenstaten moderniseren volop hun kernwapens.

Paus Benedictus XVI plaatste de plicht tot kernontwapening binnen het kader van een socio-ecologische opdracht tot zorg voor de planeet.<sup>x</sup> Alle inspanningen tot progressieve ontwapening en een wereld vrij van kernwapens moeten aangemoedigd worden. De aanwezigheid alleen al van deze wapens betekent een bedreiging voor het leven van de planeet en van de integrale ontwikkeling van huidige en toekomstige generaties. In zijn boodschap ter gelegenheid van de Werelddag voor Vrede stelde Benedictus dat er in een kernoorlog geen winnaars zouden zijn, alleen verliezers.<sup>xi</sup>

### **Humanitaire benadering**

Pax Christi International was aanwezig bij de derde conferentie over de humanitaire impact van kernwapens in Wenen op 7-9 december 2014. De Heilige Stoel neemt een leidende rol in het afschaffen van kernwapens door te focussen op de humanitaire consequenties van massavernietigingswapens. In zijn boodschap stelde paus Franciscus de doctrine van nucleaire afschrikking uit de Koude Oorlog in vraag: "Nucleaire afschrikking en de dreiging van gegarandeerde wederzijdse vernietiging kan geen basis vormen voor een ethiek van broederschap en vreedzaam samenleven tussen volkeren en staten."<sup>xii</sup> De Heilige Stoel bevestigde de immoraliteit van het gebruik, maar ook van het bezit van kernwapens. Daarmee baande hij de weg naar de afschaffing van kernwapens. Paus Franciscus heeft in vele boodschappen de veroordeling van nucleaire afschrikking herhaald.

### **Verdrag tot Verbod op Kernwapens**

Dank zij de inspanningen van de Heilige Stoel slaagden een significant aantal niet-nucleaire staten, diplomaten en maatschappelijke organisaties erin om binnen de VN een verdrag tot verbod op kernwapens op te stellen. Dit verdrag werd aangenomen op het VN-hoofdkwartier op 7 juli 2017.<sup>xiii</sup> Het verdrag verbiedt het gebruik, de dreiging met gebruik, de ontwikkeling, het testen, de productie, de fabricage en het bezit van kernwapens. Kernwapens hebben geen legitieme rol in de politiek. ICAN, de International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, speelde daarbij een belangrijke rol. Daarbinnen hebben Pax Christi International en verschillende van haar lidorganisaties – waaronder Pax Christi Vlaanderen – intensief samengewerkt.

Afgevaardigden van Pax Christi International namen deel aan het internationaal symposium in het Vaticaan (november 2017) over het vooruitzicht op een kernwapenvrije wereld en op totale ontwapening. Paus Franciscus stelde op dat symposium met klem dat nucleaire escalatie moreel onaanvaardbaar is. De Heilige Vader sprak zijn bezorgdheid uit over de catastrofale humanitaire en milieueffecten van het gebruik van kernwapens. Het dreigen met gebruik ervan, maar ook het bezit zelf moeten streng veroordeeld worden.<sup>xiv</sup>

Paus Franciscus was de eerste paus die opriep tot het uitbannen van kernwapens, inclusief het bezit ervan, gebaseerd op hun veronderstelde waarde als afschrikking. Het onderricht van paus Franciscus is volledig in lijn met het beleid van Pax Christi International.

## Actie is nodig

Het is hoog tijd om de vernietiging van kernwapens te zien als essentiële grondslag voor onze collectieve veiligheid. Er rest ons een belangrijke taak, namelijk het aanmoedigen van de regeringen van alle landen die het verdrag tot verbod op kernwapens aangenomen hebben, om dat verdrag ook daadwerkelijk te ondertekenen en te ratificeren. Kernwapenlanden moeten de productie- en moderniseringsprogramma's van steeds meer gesofisticeerde en destructievere wapens stopzetten. Elk jaar worden er miljarden verspild om arsenalen te onderhouden die wellicht nooit gebruikt zullen worden. Bovendien moeten verdragen zoals het verdrag over kernwapens van de middellange afstand (Intermediate-range Nuclear Forces Treaty - INF)<sup>xv</sup> gerespecteerd worden.

Het bezoek van paus Franciscus aan Japan in november 2019 en de Wereldvergadering van Pax Christi International in mei 2020 in Hiroshima vormen mogelijk een nieuw momentum voor actie. Het is te verwachten dat paus Franciscus goed zal luisteren naar de Hibakusha<sup>xvi</sup> en naar de slachtoffers van de atoombommen in 1945, en dat hij opnieuw stellig zal pleiten voor een volledig verbod van alle kernwapens.

Er is nood aan een mondiale dialoog tussen nucleaire en niet-nucleaire landen en de maatschappelijke organisaties, om ervoor te zorgen dat kernwapens eindelijk uitgebannen worden ten voordele van ons gemeenschappelijke huis. Laten we hopen op een vernieuwde bewustwording waardoor Kerken, ngo's, wetenschappers, denktanks en burgerbewegingen zich engageren voor een wereld zonder kernwapens.

Pax Christi International heeft een wezenlijke rol te spelen om de hoop niet te verliezen, om cynisme en 'realpolitik' het niet te laten overnemen. Pax Christi International gelooft dat een ethiek die geworteld is in solidariteit en vreedzame co-existentie nodig is voor de toekomst van de mensheid.

*Paul Lansu, Senior Policy Advisor Pax Christi International*

*Vertaling: Hugo Swinnen*

---

<sup>i</sup> <https://www.ploughshares.org/world-nuclear-stockpile-report>

<sup>ii</sup> [https://en.wikipedia.org/wiki/Holy\\_See\\_Representative](https://en.wikipedia.org/wiki/Holy_See_Representative)

<sup>iii</sup> [http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf\\_j-xxiii\\_enc\\_11041963\\_pacem.html](http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html)

<sup>iv</sup> [https://en.wikipedia.org/wiki/Cuban\\_Missile\\_Crisis](https://en.wikipedia.org/wiki/Cuban_Missile_Crisis)

<sup>v</sup> [http://www.vatican.va/archive/hist\\_councils/ii\\_vatican\\_council/documents/vat-ii\\_const\\_19651207\\_gaudium-et-spes\\_en.html](http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html)

<sup>vi</sup> <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

<sup>vii</sup> [http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf\\_p-vi\\_enc\\_26031967\\_populorum.html](http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_26031967_populorum.html)

<sup>viii</sup> [https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/pont\\_messages/1982/documents/hf\\_jp-ii\\_mes\\_19820607\\_disarmo-onu.html](https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/pont_messages/1982/documents/hf_jp-ii_mes_19820607_disarmo-onu.html)

<sup>ix</sup> [https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty\\_on\\_the\\_Non-Proliferation\\_of\\_Nuclear\\_Weapons](https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_on_the_Non-Proliferation_of_Nuclear_Weapons)

<sup>x</sup> <https://easttexascatholic.wordpress.com/2010/05/05/pope-at-audience-calls-for-complete-nuclear-disarmament/>

<sup>xi</sup> <https://www.catholiceducation.org/en/religion-and-philosophy/social-justice/in-truth-peace-the-first-lesson-of-benedict-xvi-on-peace-war-and-terrorism.html>

<sup>xii</sup> [http://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2014/documents/papa-francesco\\_20141207\\_messaggio-conferenza-vienna-nucleare.html](http://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2014/documents/papa-francesco_20141207_messaggio-conferenza-vienna-nucleare.html)

<sup>xiii</sup> <http://www.icanw.org/treaty-on-the-prohibition-of-nuclear-weapons/>

<sup>xiv</sup> <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2017-11/pope-to-disarmament-conference--world-without-weapons-not-imposs.html>

<sup>xv</sup> <http://www.ipb.org/ipb-statements/ipb-statement-inf-treaty/>

<sup>xvi</sup> <https://nl.wikipedia.org/wiki/Hibakusha>